

การสะท้อนตัวตนของสถานที่ : องค์ประกอบของความเป็นสถานที่¹

ภควดี บรรเทาอิริต

หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
p.bantaotirat@gmail.com

จิรศักดิ์ เกื้อสมบัติ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
kueasombut_j@silpakorn.edu

บทคัดย่อภาษาไทย:

กระแสแนวความคิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ส่งผลให้งานสถาปัตยกรรมยุคใหม่นั้นขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์ มีลักษณะเป็นสากล ไม่จำเป็นต้องแตกต่างกันในแต่ละถิ่นที่ ความหมายของ “ความเป็นสถานที่” จึงถูกลดทอนลง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หาจุดสมดุลหรือวิธีการในการสะท้อนตัวตนของสถานที่ผ่านงานสถาปัตยกรรม จากความต้องการหาคำตอบต่อข้อคำถามดังกล่าว จึงได้หันกลับมาทำความเข้าใจถึงความหมายและองค์ประกอบของความเป็นสถานที่ ผ่านแนวคิดเชิงปรากฏการณ์ศาสตร์ของคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์, เพเตอร์ ชุมทอร์ และสติฟเวน ฮอลล์

จากการหาความสัมพันธ์ของแนวคิดดังกล่าว ความเป็นสถานที่ สามารถอธิบายได้ผ่าน “ที่ว่าง” และ “วัสดุ” ถูกให้ความหมายโดยมนุษย์ ทั้งนี้ ที่ว่างเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยมิติของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งอื่นรอบตัว เกี่ยวโยงกับพฤติกรรม ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละถิ่นที่ ซึ่งประกอบไปด้วยวัสดุที่หลากหลาย วัสดุที่กล่าวมานั้นเป็นมากกว่า วัสดุที่เป็นรูปธรรมที่สามารถจับต้องได้ แต่หมายรวมถึง วัสดุที่เป็นจินตภาพที่ก่อให้เกิดองค์ประกอบของความเป็นสถานที่ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การใช้งาน เกิดจากการที่มนุษย์ผสานตัวเองเข้ากับพื้นที่ที่อยู่อาศัยสะท้อนถึงสังคม วัฒนธรรมซึ่งล้วนแตกต่างกันไปตามแต่ละที่ตั้ง 2) วัสดุเชิงกายภาพ คือ วัสดุก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณสมบัติในตัวเอง รวมถึงวิธีการก่อสร้างหรือก่อตัวของวัสดุนั้นๆ 3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตทุกอย่างที่มีอยู่ในธรรมชาติ อันได้แก่ แสงสว่าง อุณหภูมิ ความชื้น กระแสลม กระแสน้ำ และ 4) ภูมิทัศน์ ในที่นี้ คือ ภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายในทางภูมิศาสตร์ มีทั้งที่เป็นธรรมชาติ จนถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ โดยที่องค์ประกอบทั้ง 4 นี้มักจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเสมอ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ ภควดี บรรเทาอิริต. การสะท้อนตัวตนผ่านที่ว่างและวัสดุ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แนวความคิดการสะท้อนตัวตนของสถานที่ผ่านที่ว่างและวัสดุ ไม่อาจหยิบยกเอาองค์ประกอบใดประกอบหนึ่งมาใช้ได้เพียงอย่างเดียว ในการออกแบบสถาปัตยกรรมต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของความเป็นสถานที่ทั้ง 4 เพียงแต่จะนำเสนอสิ่งใดมากกว่ากันเท่านั้น งาน “*Therme Vals*” ของเพเตอร์ ซุมทอร์ แสดงให้เห็นถึงการสร้างประสบการณ์เชิงพื้นที่ที่สัมพันธ์กับที่ตั้ง ผ่านการห่อหุ้ม ที่ว่าง โดยคุณลักษณะทางกายภาพของวัสดุ ทำปฏิกิริยา แสง ซึ่งเป็นวัสดุที่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ผลงานอีกชิ้นหนึ่งของเพเตอร์ ซุมทอร์ “*Swiss Pavilion*” ที่นำคุณลักษณะภูมิทัศน์แบบสวิทเซอร์แลนด์ มาจัดแสดงที่ Hanover ประเทศเยอรมันนี สื่อสารความเป็นสวิทเซอร์แลนด์ผ่าน “สภาพแวดล้อม” และ “กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน” การออกแบบที่ว่างผ่านคุณลักษณะของความเป็นสถานที่ที่กล่าวมานั้น อาจจะเป็นจุดสมดุลในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: ความเป็นสถานที่, สถาปัตยกรรมร่วมสมัย, ปรัชญาการณียวิทยา

Reflection of Place: Material of Place

Abstract:

One of the most prominent concepts of Modern Architecture concerns the creation of universal space that could be universally constructed anywhere, regardless of its context. The Sense of Place was diminished and disregarded.

This research intends to find an equilibrium in methods which architecture can express the identities of places. It aims to establish an understanding about place through phenomenological theories in works of Christian Norberg-Schulz, Peter Zumthor and Steven Holl.

Within these works and ideas, the Sense of Place can be established through both the notion of “space” and “material.” While architectural space is closely linked to the relationship between human habits, beliefs and histories which vary from place to place, material on the other hand, includes both physical and idealistic aspects of architectural elements that constitute our memory of both the architecture and its place. Material of Places can be divided into four types that are, functional sense, physical material, physical environment, and landscape. Functional sense is created when man is integrated with his lived space, reflecting diverse socio-cultural situations of each and every place. Physical material, on the other hand, consists of things that are made up into constructed structures. Physical environment means non-living things in our natural environment, while landscape refers to a location with its diverse geographical characteristics. These all four aspects are always related to their contexts.

In reflecting the Sense of Place through space and material, all four aspects have to be taken into account. And investigation of Peter Zumthos’s architecture will offer insights into the relationship of these aspects, while also demonstrates how architecture can be created in relation to its context today.

Keyword: Sense of Place, Contemporary Architecture, Phenomenology

1. บทนำ:

“อะไรเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแตกต่างของงานสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อภาพรวมของสถานที่และเมืองทั้งหลาย” (ตันซ่าว ปาณินท์, 2553: 12)

สถาปัตยกรรมยุคใหม่(Modern Architecture) เน้นการสื่อสารความหมายเชิงนามธรรม ความงามของสถาปัตยกรรมยุคนี้ เกิดจากความงามของรูปทรง(Form) ที่มาจากรูปทรงเรขาคณิต(Geometry) ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความโดดเด่นนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมภายนอก เน้นความสะดวกสบายของการอยู่อาศัยภายในธรรมชาติเป็นเพียงฉากหลังให้กับสายตาของผู้อาศัยเท่านั้น แต่กระนั้นเองความโดดเด่นอันเป็นเหมือนชิ้นงานศิลปะที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ถูกสร้างขึ้นในทั่วทุกมุมโลก สิ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของสถานที่ถูกเจือจางลดน้อยลงไปตามกระแสของเวลา

หากมองย้อนกลับไปในอดีต สถานที่ ที่ว่าง และวัสดุ มีความเชื่อมโยงกับมนุษย์ตั้งแต่มนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลก ปรากฏตัวผ่านวัสดุและวิธีการก่อสร้างพื้นถิ่น สิ่งเหล่านี้มีล้วนแต่เกิดขึ้นระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งที่อยู่รายล้อมรอบตัวมนุษย์ ความลึกซึ้งของภูมิทัศน์ที่ไม่สามารถหาคำอธิบายได้ในอดีต ก่อเกิด คติ ตำนาน เรื่องเล่า และวัฒนธรรมที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สิ่งที่กำลังมานั้นเต็มไปด้วยความหมายและความทรงจำของมนุษย์ เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสถานที่ ที่สะท้อนให้ถึงการดำรงอยู่ในชีวิต

แนวความคิดเรื่อง ความเป็นสถานที่(Place) ปรากฏขึ้นในช่วง ศตวรรษที่ 19 เป็นกลุ่มความรู้ที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์และสถานที่ จิตสำนึกที่มีต่อสถานที่ที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เข้าใจ “แก่น” หรือความเป็นมาของสิ่งที่อยู่รอบตัว ดังที่ระบบการศึกษาพยายามที่จะปลูกฝังแนวความคิดนี้โดยใช้สาระวิชาประวัติศาสตร์ แต่กระนั้นเองมันกลับกลายเป็นเพียงเรื่องเล่าที่ยังไม่ได้ถูกสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมที่สามารถรับรู้หรือสัมผัสได้ หากงานสถาปัตยกรรมเปรียบเสมือนตัวแทนของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คน และความเป็นสถานที่ ในบริบทสังคมปัจจุบัน เราจะรู้ได้อย่างไรว่า “ที่นี่” คือที่แห่งใดบนโลกใบนี้ และมีความพิเศษกว่าที่อื่นๆ อย่างไร

การเสนอวิธีการ หรือแนวความคิด การสะท้อนตัวตนผ่านที่ว่างและวัสดุนั้น เป็นการทำความเข้าใจ วัสดุหรือองค์ประกอบของที่ว่างที่ก่อให้เกิดความเป็นสถานที่ ที่ศึกษาวิเคราะห์และจำแนกผ่านทฤษฎีของสถานที่ และทฤษฎีการรับรู้เชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อหาความสัมพันธ์ของวัสดุที่หลอมรวมกันเป็นสถานที่ทั้งในเชิงกายภาพและจินตภาพ ที่มนุษย์สามารถกำกับควบคุมได้ไปจนถึงธรรมชาติแวดล้อมภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้

2. วัตถุประสงค์ของบทความ:

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหา องค์ประกอบของความเป็นสถานที่ (Material of Place) ผ่านการวิเคราะห์ทฤษฎีของสถานที่และทฤษฎีทางปรากฏการณ์วิทยาที่ว่าการรับรู้ เพื่อสร้างกรอบความคิด ที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือในการศึกษา การสะท้อนความเป็นสถานที่ผ่านที่ว่างและวัสดุ ขณะเดียวกันก็เพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ให้มีความลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นสถานที่มากยิ่งขึ้น

3. วิธีการวิจัย

การที่จะค้นหาให้ได้ซึ่งวัสดุของความเป็นสถานที่ในงานสถาปัตยกรรมนั้น นิยมใช้วิธีการทางปรากฏการณ์วิทยาเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยศึกษาผ่านงานเขียนของสถาปนิก นักทฤษฎี ที่ใช้ปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาเรื่องสถานที่ หรือใช้ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ คริสเตียน นอร์เบิร์ก-ซูลซ์ (Christian Norberg-Schulz) , เพเตอร์ ซุมธอร์ (Peter Zumthor) และ สตีฟเวน ฮอลล์ (Steven Holl) รวมไปถึงการยกตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนความเป็นสถานที่ได้เป็นอย่างดี

4. ผลการวิจัย

4.1 งานสถาปัตยกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับมนุษย์เราอย่างไร

ในหนังสือ คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม เขียนโดย อ.ต้นข้าว ปาณินท์ สถาปนิกผู้นิยามอยู่รายล้อมรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์และอยู่ใกล้กับตัวเรามากกว่าเรานึกถึง สถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และเติบโตไปตามกลไกของวิวัฒนาการทางสังคมนั้น ๆ หัวใจสำคัญของงานสถาปัตยกรรม คือ “ที่ว่าง (Space)” และการออกแบบสถาปัตยกรรมก็คือการออกแบบที่ว่างนั่นเอง

“ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมจึงไม่ใช่ที่ว่าง แต่เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งอื่น ๆ รอบตัว / ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งรอบข้าง มีต่อสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะอยู่ในวัตถุประสงค์ด้านการใช้สอย ความงาม หรือกระทั่งอารมณ์ความรู้สึก ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์ให้ความหมายในทางความคิด” (ต้นข้าว ปาณินท์, 2553: 68)

“ที่ว่าง” นั้นมีตัวตน เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ และการกระทำของมนุษย์ “ความเป็นที่ว่างเกิดขึ้นจาก “ตำแหน่ง” ไม่ได้เกิดขึ้นจากที่ว่างโดยตัวเอง” (Norberg-Schulz, 1980: 12)

เมื่อสถาปัตยกรรมเต็มไปด้วยที่ว่างที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หัวข้อ “นัย (แห่ง) ความสัมพันธ์” ระหว่างงานสถาปัตยกรรมกับ “บริบท (Context)” เป็นกระบวนการที่มีชีวิตในตัวเอง และในบางครั้งก็อยู่นอกเหนือการควบคุมของสถาปนิกหรือผู้ออกแบบ อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก คือ เรื่องราวของ คน หรือมนุษย์ ในหัวข้อ “การอยู่ (Dwelling)” ความหมายของการอยู่ ต้นข้าว กล่าวถึง งานสถาปัตยกรรมต้องให้ความสำคัญกับการอยู่ของมนุษย์

“การอยู่ (Dwelling) ไม่ได้จำกัดอยู่กับการอยู่อาศัยในบ้าน แต่รวมไปถึงการครอบครองพื้นที่ของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกอาคาร ไม่ว่าจะบทบาทหน้าที่ทางวัตถุของงานสถาปัตยกรรมจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงผันแปรไปเช่นไร พื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัญชาตญาณในการอยู่ก็ยังคงเกี่ยวพันกับความคิด 3 ประการที่สำคัญคือ ความคิดเกี่ยวกับตำแหน่งหรือ Location, ความคิดเกี่ยวกับขอบเขตหรือ Boundary, และความผูกพันเป็นเจ้าของ (Belonging)” (ต้นข้าว ปาณินท์, 2553: 146)

ประเด็นเรื่อง ที่ว่าง ความสัมพันธ์ และการอยู่ เป็นประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องและแสดงให้เห็นความเป็นสถานที่ เป็นที่แน่นอนว่า สถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันไปตามบริบทที่มีอยู่ เราไม่อาจเปรียบเทียบบ้านมอแกนทางภาคใต้ กับหมู่บ้านกะเหรี่ยงทางภาคเหนือได้ สิ่งที่ทำให้เกิดความต่างเหล่านั้นล้วนมาความคิด ความเชื่อ และมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมก่อนที่จะสร้างงานสถาปัตยกรรมก่อให้เกิดความเป็นสถานที่นั่นเอง

4.2 ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสถานที่

Christian Norberg-Schulz สถาปนิกและนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมชาวออร์เวย์ ให้นิยามความเป็นสถานที่เอาไว้ในหนังสือ *Genius Loci : towards a phenomenology of architecture* ว่า “...ความเป็น “สถานที่” นั้นมีความหมายมากกว่าตำแหน่งที่ตั้งที่เป็นนามธรรม แต่เป็นผลรวมของสิ่งจับต้องได้เป็นรูปธรรม ที่มีคุณสมบัติของวัสดุในตัวเอง จากรูปร่าง ผิวสัมผัส และสี ผลลัพธ์ที่รวมกันของสิ่งเหล่านี้สร้างให้เกิดเป็น “ลักษณะของสภาพแวดล้อม” ซึ่งเป็นสาระของความเป็นสถานที่ ทุกๆ สถานที่จะมีลักษณะเฉพาะหรือ “บรรยากาศ” ของตัวเอง ดังนั้นความเป็นสถานที่หนึ่งๆ ก็คือ “ผลรวม” ของปรากฏการณ์ ที่ไม่สามารถถูกลดทอนให้ เป็นเพียงคุณสมบัติทางใดทางหนึ่งได้...” (Norberg-Schulz, 1980: 7-8)

Yi Fu Tuan นักภูมิศาสตร์เขียนถึง ความเป็นสถานที่ไว้ว่า “คือความผูกพันทางอารมณ์อันแน่นแฟ้น ระหว่าง คนกับ สถานที่ หรือที่ตั้ง และมีความแตกต่างกันไปตามระดับความลึกซึ้ง และความละเอียดอ่อนของอารมณ์ที่รู้สึกหรือสัมผัสได้” (Yi Fu Tuan, 1974 อ้างอิงจาก Cross, 2001)

Edward Relph นักภูมิศาสตร์อีกท่านหนึ่ง ได้เขียนไว้ในหนังสือ *place and placeless* ว่า สถานที่ (Places) คือการรวมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ของมนุษย์บนโลกใบนี้” (Edward Relph, 1976: 141)

Fritz Steele นักสภาพแวดล้อมกายภาพ ได้กล่าวถึง สถานที่ใน 2 ลักษณะ คือ ‘Sense of Place’ ประสบการณ์เฉพาะบุคคลหนึ่งในสถานที่หนึ่ง ที่ทำให้เกิดความรู้สึกพิเศษ และ ‘Spirit of Place’ เป็นการรวมตัวของคุณลักษณะ สร้างสถานที่หนึ่งให้มีคุณสมบัติพิเศษ มีความรู้สึกเฉพาะตัว (Fritz Steel, 1981:12-13)

ต้นข้าว ปาณินท์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเฉพาะตัวเอาไว้ว่า “เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และลักษณะเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรม” (ต้นข้าว ปาณินท์, 2553: 66)

จากแนวคิดข้างต้น ความเป็นสถานที่ เกี่ยวโยงกับแนวคิดด้านอัตลักษณ์ของสถานที่ (Place identity) ความผูกพันกับสถานที่ (Place attachment) และการพึ่งพาสถานที่ (Place dependence) แสดงให้เห็นว่า สถานที่ คือความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพของสถานที่ทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ถูกวัดคุณค่าผ่านประสบการณ์การรับรู้ ความทรงจำ และความหมายที่มนุษย์เป็นผู้กำหนด ก่อเกิดเป็น ความผูกพันต่อสถานที่ (Sense of Place) ที่สะท้อนถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ เป็นการแสดงออกถึง ประสบการณ์ การรับรู้ ความพึงพอใจ ที่มีต่อกิจกรรมทางสังคมและสถานที่ ทั้งในด้านกายภาพและจินตภาพที่มีลักษณะเฉพาะและมีความหมายเฉพาะตัว

4.3 ปรากฏการณ์วิทยาและความเป็นสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม

จากการทบทวนเอกสาร พบว่าการศึกษาความเป็นสถานที่นั้น มักอ้างอิงแนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยาอยู่เสมอ เนื่องมาจากความเป็นสถานที่ เกิดจากพฤติกรรม กิจกรรม และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ อาศัยการสร้างความหมายผ่านการรับรู้ รูปร่าง รูปทรง ผิวสัมผัส และบรรยากาศ รวมไปถึงธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อการจำจดทั้งสิ้น

4.3.1 แนวความคิดความเป็นสถานที่ของ Christian Norberg-Schulz

ในบรรดาผู้ที่ศึกษาเรื่องความเป็นสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม งานเขียนของ Christian Norberg-Schulz ในหนังสือ *Genius Loci : Toward a phenomenology of Architecture* (1980) เป็นงานที่อธิบายความเป็นสถานที่ได้อย่างเป็นระบบระเบียบ สามารถนำมาใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี โดยในงานเขียนชิ้นนี้ได้อ้างอิงแนวคิดเชิงปรากฏการณ์วิทยา การย้อนกลับสู่สรรพสิ่ง (return to thing) ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน “การใช้สถานที่ (Taking Place)” ซึ่งเกิดการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันในการทำกิจกรรมในแต่ละสถานที่

(Functional Sense) แม้เป็นกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันที่มีมนุษย์ อาทิเช่น การรับประทานอาหาร หรือแม้แต่การนอนหลับ ซึ่งในแต่ละถิ่นที่ย่อมต้องการสถานที่ที่ต่างกันตามบริบท สภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม

อีกทั้ง คริสเตียน นอร์เบิร์ก ชูสส์ ยังอ้างอิงถึงแนวคิดของ Martin Heidegger เกี่ยวกับ การดำรงอยู่ของมนุษย์ (Dwelling) โดยการหยิบยกบทกวี ชื่อว่า “A Winter Evening” ของ Georg Trakl ที่ Heidegger กล่าวถึงอ้างในหนังสือ Building Dwelling Thinking มาอธิบายผ่านงานสถาปัตยกรรมว่าสถาปัตยกรรมนั้น ตั้งอยู่ระหว่างพื้นดินและผืนฟ้า(Earth & Sky) และมีการแบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ภายใน-ภายนอก (Inside-Outside) พื้นที่ภายในคือพื้นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มีการปิดล้อมแสดงถึงความปลอดภัยและการอยู่อาศัย ส่วนพื้นที่ภายนอก ประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิทัศน์ต่างๆ พื้นดินและผืนฟ้ามีอิทธิพลต่อพื้นที่ภายในของมนุษย์เสมอ “เมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์สามารถรู้สึกถึงการอาศัย โลกจะกลายเป็นพื้นที่ภายใน” (Norberg-Schulz, 1980: 10) ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดจากโลกธรรมชาติก่อให้เกิดสถานที่ของมนุษย์ขึ้น มีตัวตนจับต้นและจับต้องได้ สามารถบอกได้ว่า “ที่นี่” คือ ที่ไหน สถานที่แต่ละแห่งจึงมีอัตลักษณ์เป็นของตน

Genius Loci หรือจิตวิญญาณของสถานที่ (Spirit of the Place) ตามความเชื่อของชาวโรมัน “ทุกๆคน ทุกๆสถานที่ที่จะมี วิญญาณที่คอยปกป้องรักษาเฉพาะของใครของมัน วิญญาณนี้ให้ชีวิตกับผู้คนและสถานที่และกำหนดสาระสำคัญหรือลักษณะของพวกเขา มันอยู่กับพวกเขาตั้งแต่แรกเกิดถึงตาย ในอดีตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอยู่กับความ-สัมพันธ์กับสถานที่ทั้งในเรื่องของกายภาพของสถานที่และความรู้สึกที่มีต่อสถานที่” (Nordberg-Schulz, 1996: 18) แสดงให้เห็นว่า ในอดีตมนุษย์สร้างบุคลิกลักษณะของตัวเองและสถานที่ ผ่านประสบการณ์ที่สัมผัสกับคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมรอบตัว ทำให้รู้สึกถึงการมีตัวตนในสถานที่นั้น ๆ

“สถาปัตยกรรมเป็นวิธีของปรัชญาเกี่ยวกับโลกและการดำรงอยู่ของมนุษย์ผ่านตัวตนของวัสดุที่ประกอบเป็นการก่อสร้าง” (Juhani Pallasmaa, 2009: 114)

“อาคารต่างๆไม่ใช่สิ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่มาประกอบสร้างกันอย่างไร้ความหมาย หรือเป็นเพียงการจัดองค์ประกอบทางความงามเท่านั้น อาคารต่างๆคือส่วนต่อเติมที่ออกไปและเป็นที่พักพิง ของร่างกายเรา ของความทรงจำ ความเป็นตัวตนของเรา และจิตใจของเรา” (Juhani Pallasmaa, 2009: 117)

ความรู้สึกที่มนุษย์มีต่อสถานที่ คริสเตียน นอร์เบิร์ก ชูสส์ อธิบายถึงความเกี่ยวเนื่องกับ “โครงสร้างของสถานที่ (Structure of Place)” ว่าประกอบไปด้วย “ที่ว่าง (Space)” และ “คุณลักษณะ (Character)” อันดับแรกเราต้องแยกให้ออกว่า ที่ว่างนี้ไม่ใช่ที่ว่างในระบบคณิตศาสตร์ แต่คือระบบของความเป็นสถานที่ ที่แสดงให้เห็นถึงมิติของการดำรงอยู่ (Existential Dimension) และ คุณลักษณะนั้นเกิดขึ้นจากวัสดุและรูปแบบการก่อสร้างที่ก่อให้เกิดที่ว่าง ถูกกำหนดโดยสิ่งต่างๆรอบตัวเรา เราจำเป็นต้องรู้ว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร (How thing are?) และเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และเข้าถึง Genius Loci หรือจิตวิญญาณของสถานที่ (Spirit of the Place) องค์ประกอบดังกล่าว สามารถอธิบายได้ผ่านคำถามที่ว่า “เขาอยู่ที่ไหน (ที่ว่าง) และ สถานที่รอบตัวของเขาเป็นอย่างไร (คุณลักษณะ)” (Norberg-Schulz, 1980: 19)

จากทั้งหมดที่กล่าวมานั้น การศึกษาองค์ประกอบของความเป็นสถานที่ ไม่ได้มีเพียง โครงสร้างของความเป็นสถานที่ที่คริสเตียน นอร์เบิร์ก ชูสส์ กล่าวไว้เท่านั้น ประเด็นเรื่องของ “คุณลักษณะ (Character)” ต้องพิจารณาไปกว่าคำถามที่ว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร หากเราย้อนถามว่า เหตุใดสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเช่นนี้ ดังนั้นประเด็นของการใช้งาน (Function Sense) และภูมิทัศน์ (Landscape) ที่ทำให้สถานที่มีความต่างกัน ควรจะนำพิจารณาในฐานะของ องค์ประกอบของความเป็นสถานที่ (Material of Place) ด้วยเช่นกัน

4.3.2 แนวความคิดความเป็นสถานที่ของ Peter Zumthor

เพเตอร์ ซุมธอร์ สถาปนิกชาวสวิสเซอร์แลนด์ผู้มีชื่อเสียง เจ้าของรางวัลทางสถาปัตยกรรมระดับโลก (Pritzker Prize) ในปี ค.ศ. 2009 เป็นสถาปนิกระดับปรมาจารย์ ที่ได้รับการยอมรับในวงการสถาปัตยกรรม เกี่ยวกับแนวความคิดในการออกแบบ “*สภาวะบรรยากาศ (Atmosphere)*” เป็นการออกแบบเชิงปรากฏการณ์ศาสตร์ ในหนังสือ *Atmospheres: Architectural Environments, Surrounding Objects* เพเตอร์ ซุมธอร์เขียนถึง คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งมวล เป็นสิ่งที่แสดงแก่นของวัสดุที่กระทบกับสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ มีสัมผัส มีความรู้สึก และสะท้อนประสบการณ์ของผู้เข้าไปสัมผัส สถาปัตยกรรมจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อตัวอาคารนั้นรับสัมผัสและกระทบจิตสำนึกของมนุษย์ทำให้มนุษย์รู้สึกคล้อยตามกับสิ่งนั้น

“*สถานที่*” สำหรับซุมธอร์นั้น เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อเขาอย่างมาก ตามที่เขาได้เขียนไว้ใน *Thinking Architecture* ซุมธอร์เขียนถึงความผูกพันต่อสถานที่ ความทรงจำต่อสถานที่ ที่เขานึกถึงเมื่อเริ่มงานออกแบบ และยังได้กล่าวถึงความสำคัญของสถานที่ไว้อีกว่า “*เมื่อผมได้พบสถาปัตยกรรมที่มีความผูกพันกับสถานที่ตั้งอย่างแรงกล้า ผมจะรับรู้ถึงพลังที่แฝงอยู่ในสถานที่นั้น นอกเหนือจากที่เรามองเห็น ความรู้สึกนี้บ่งบอกถึงความสำคัญของสถานที่นั้น และความสำคัญของโลกที่เราอยู่อาศัย*” (Peter Zumthor, 2006: 39-42)

องค์ประกอบที่ช่วยให้เกิดคุณภาพของที่ว่างในงานสถาปัตยกรรมของซุมธอร์ คือ การสร้างอารมณ์ ความรู้สึกร่วมของมนุษย์ในการสัมผัส “*สภาพแวดล้อม*” ในสถานที่ ประกอบไปด้วยสิ่งที่เป็นกายภาพช่วยให้ง่ายต่อการจดจำ ได้แก่ วัสดุ (Material) มาตราส่วน (Scale) อุณหภูมิ (Temperature) เสียง (Sound) แสง (Light) ลำดับการเดิน (Sequence) โดยตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีต่อ สภาพแวดล้อม (Environment) ที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึก อีกทั้งยังนำเอาวิธีการทำงานของเพเตอร์ ซุมธอร์ มาเป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมด้วย ผู้วิจัยจำแนกองค์ประกอบเหล่านี้ ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) สัมผัสของความทรงจำ (Sense of memories)

วิธีการทำงานของ เพเตอร์ ซุมธอร์ มีความน่าสนใจมาก คือ เขาใช้ความทรงจำของเขา ซึ่งเป็นประสบการณ์ส่วนตัวของเขา เป็นจุดเริ่มต้นในการออกแบบ “*เมื่อฉันทำงานเกี่ยวกับการออกแบบฉันอนุญาตให้ตัวเองถูกชี้นำโดยภาพและอารมณ์ที่ฉันจำได้ และมันสามารถบอกเล่าถึงชนิดของสถาปัตยกรรมที่ฉันกำลังมองหา*” (Peter Zumthor, 2017: 26) แต่ผลลัพธ์ที่ได้นั้น กลับสร้างคุณค่าให้กับสถานที่ที่เขาออกแบบ ความรู้สึกของความทรงจำของ ซุมธอร์ ถูกส่งต่อไปยังผู้ใช้ในที่ว่างนั้นๆ สร้างความพิเศษเฉพาะตัว จาก ที่ว่างหนึ่งในความทรงจำ ไปสู่อีกที่ว่างหนึ่งที่เป็นรูปธรรม สร้างความทรงจำใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา

2) สัมผัสของวัสดุ (Sense of material)

ซุมธอร์ กล่าวไว้ว่า การแสดงตัวตนของวัสดุ คือ เนื้อแท้ของงานสถาปัตยกรรม (The body of Architecture) เป็นร่างกายที่มีตัวตน สามารถสัมผัสหรือจับต้องได้ ความรู้สึกของวัสดุในที่นี้ หมายถึง ความเข้าใจคุณสมบัติของวัสดุ ทั้งคุณสมบัติทางกายภาพ, ผิวสัมผัสของวัสดุ หรือแม้แต่ปฏิกิริยาที่วัสดุกระทำต่อสิ่งอื่น “*ความจริงของวัสดุก่อสร้าง*” (Peter Zumthor, 2017: 37) ซุมธอร์ เชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญควรจะทำให้ความเข้าใจในฐานะที่เป็นสถาปนิก “*เมื่อวัสดุทำปฏิกิริยากัน มันจะเกิดความปลอดภัยประกาย ดังนั้นการจัดองค์ประกอบของวัสดุจึงก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เหมือนใครและไม่มีที่สิ้นสุด*” (Peter Zumthor, 2006: 24-25) เมื่อวัสดุทำปฏิกิริยากับแสง พื้นผิวที่ต่างกันของวัสดุ วัสดุที่มีลักษณะทึบ หรือมีลักษณะโปร่ง ก็มีการสะท้อนของแสงที่แตกต่างกัน

3) สัมผัสของการก่อสร้าง (Sense of Construction)

ซุมธอร์ อ้างถึง แนวความคิดการดำรงอยู่ ของ Heidegger ที่ว่า “ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสถานที่ต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับสถานที่ที่เขาอาศัยอยู่” “นั่นเป็นความหมายกว้างๆของการใช้ชีวิตในสถานที่และที่ว่าง เป็นความจริงที่แน่นอนในฐานที่เขาเป็นสถาปนิก แต่ไม่ใช่ความจริงของทฤษฎีที่แยกสิ่งต่างๆ สำหรับเขา มันคือความจริงของอาคารคอนกรีตที่เกี่ยวข้องกับการกระทำหรือสถานะการอยู่อาศัยที่เขาสนใจและอยากจะทำให้มันเป็น มันคือความจริงของวัสดุก่อสร้าง และความเป็นจริงของการก่อสร้าง ที่เขาจะใช้ในการสร้างอาคารที่มีคุณสมบัติตามที่เขาต้องการ ทั้งความหมาย ความคงทนที่สามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ได้” (Peter Zumthor, 2017: 37) ดังนั้น ความรู้สึกของการก่อสร้าง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ว่าเราจะสร้างมันอย่างไร

4) ความรู้สึกของสภาพแวดล้อม (Sense of Surrounding)

เงื่อนไขสำคัญเงื่อนไขหนึ่งในการออกแบบ ของ เพเตอร์ ซุมธอร์ นั่นคือ สภาพแวดล้อม(Surrounding) เขากล่าวถึงความน่าฉงนของ แสง เงา ที่เขาไม่สามารถควบคุมได้ แต่เขาสามารถนำมาใช้ในการออกแบบได้อย่างแยบยล ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่อาจจะมาทำปฏิกิริยากับ วัสดุ เท่านั้น เขากล่าวรวมถึงที่ตั้ง ประวัติศาสตร์ของสถานที่ คุณลักษณะของภูมิทัศน์ ที่จะทำให้เขานึกถึงความทรงจำในอดีต ที่เขามีสถานที่อื่น ผสานกับการออกแบบของเขา

นอกจากประเด็นที่กล่าวมานั้น เพเตอร์ ซุมธอร์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกและจิตใจของมนุษย์ รวมถึงการสร้างประสบการณ์ความทรงจำของมนุษย์ที่จะนำไปสู่ “สภาวะบรรยากาศ” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้แต่ สามารถรับรู้ได้ด้วย “สัญชาตญาณ (instinct)” ความสัมพันธ์ทั้งหมดเหล่านี้ก่อให้เกิดความสุข ความพึงพอใจ เมื่อได้สัมผัสสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมจะถูกประเมินด้วนความรู้สึกของมนุษย์เสมอ ซึ่งจะมีคุณค่าแตกต่างกันไปตามแต่ละปัจเจกบุคคล

องค์ประกอบของที่ว่างหรือสถานที่ของ เพเตอร์ ซุมธอร์นั้น มีความน่าสนใจ ที่ใช้ความทรงจำของเขา สะท้อนอารมณ์ความรู้สึก ผ่านงานสถาปัตยกรรมที่เขาเป็นผู้ออกแบบ โดยอ้างอิงถึงความเข้าใจใน คุณลักษณะของที่ตั้ง ภูมิทัศน์แวดล้อม ทั้งด้านของการเลือกใช้วัสดุ หรือแม้กระทั่งวิธีการก่อสร้าง ก่อเกิด “ที่ว่าง” ที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัว สอดคล้องกับแนวคิดของ คริสเตียน นอร์เบิร์ก ชูลซ์ ที่กล่าวถึง “โครงสร้างของสถานที่” ว่าประกอบไปด้วย “ที่ว่าง” และ “คุณลักษณะ” ที่ว่างที่มีเอกลักษณ์ ย่อมเกิดจาก คุณลักษณะที่มีความเฉพาะตัว ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความเฉพาะเช่นเดียวกัน ต่างกันที่งานเขียนของ ชูลซ์ อ้างอิงการผสมตัวกับคุณลักษณะของสภาพแวดล้อม แต่ซุมธอร์ อ้างถึงการออกแบบโดยการระลึกความทรงจำในอดีตที่เคยมีในสถานที่อื่น มาผสมกับคุณลักษณะของสถานที่ใหม่ในปัจจุบัน เป็นการสร้างสิ่งใหม่บนสิ่งเก่าที่ยังสะท้อนถึงสถานที่ได้เป็นอย่างดี

3. แนวความคิดความเป็นสถานที่ของ Steven Holl

สตีเวน ฮอลล์ (Steven Holl) สถาปนิกชาวอเมริกัน ที่พยายามตั้งคำถามและหาคำตอบในเรื่องราวของคุณค่าและความหมายในแง่การดำรงอยู่ของมนุษย์กับสถาปัตยกรรม ผ่านงานเขียนและงานออกแบบหลายชิ้น งาน การเชื่อมแนวคิดปรากฏการณ์ศาสตร์เข้ากับงานสถาปัตยกรรม สตีเวน ฮอลล์ ได้กล่าวถึง “อภิปรัชญาของสถาปัตยกรรม” ใน Anchoring ซึ่งเป็นงานเขียนที่อธิบายถึงความผูกพันระหว่างสถาปัตยกรรมกับสถานที่ตั้ง และสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติ โดยอธิบายว่าความผูกพันระหว่างสถาปัตยกรรมกับสถานที่ตั้งนั้น มีมาตั้งแต่อดีตกาล สถานที่ตั้ง(site) เป็นรากฐานสำคัญของอาคารทั้งในเชิง กายภาพและเชิงปรัชญาในการตั้งถิ่นฐาน กายภาพและการใช้งาน (function) ของสิ่งก่อสร้าง ถูกกำหนดโดยสถานที่สร้างขึ้นโดยความหมายของที่ตั้ง สอดคล้องกับแนวคิด “จิตวิญญาณเฉพาะของสถานที่ (genius loci)” ของคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Schulz) ที่กล่าวถึง จิตวิญญาณของสถานที่ของชาวโรมัน ความสัมพันธ์ของสิ่งก่อสร้างกับ

ที่ตั้งนั้น เป็นจุดเริ่มของงานสถาปัตยกรรม ในอดีตปรากฏให้เห็นผ่านวัสดุและวิธีการก่อสร้างแบบพื้นถิ่น โดยมีความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์เสมอ แม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของมนุษย์ได้เปลี่ยนผ่านสู่ยุคสมัยใหม่ สถานที่ตั้ง ภูมิประเทศ (Topography) เป็นกรอบสำคัญในการออกแบบที่ว่าง (Space) โดยที่สถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะสร้างความหมายให้สถานที่ (Place) และความผูกพันระหว่างสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติ เป็นอภิปรัชญาของสถานที่ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการร้อยเรียงแสง วัสดุ ผ่านช่วงเวลา และความสัมพันธ์ที่แทรกอยู่ระหว่างคุณสมบัติของวัสดุกับแสงนั้นก่อให้เกิด ประสบการณ์เฉพาะ ตามแต่ละสถานที่

หนังสืออีกเล่มหนึ่งของ สตีเวน ฮอลล์ “Intertwining” สถาปัตยกรรม คือ ถักทอ ร้อยเรียง เชื่อมโยง เชื่อมต่อ รูปแบบ ที่ว่าง และแสง ให้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมดในพื้นที่ว่างและเวลา (space and time) เป็นปรากฏการณ์วิทยา ที่พยายามที่แสดงให้เห็นถึง “แก่น” และ “รากเหง้า” ของสิ่งเหล่านี้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร สถาปัตยกรรมที่จะสร้างปรากฏการณ์ได้จะต้องเกิดจากจากอ้างอิงบริบทโดยรอบ สิ่งอื่นๆที่เป็นตัวขับเคลื่อนสถาปัตยกรรม คือ โครงสร้าง, วัสดุ, สี, แสงและเงา เมื่อเคลื่อนที่ผ่านที่ว่างหนึ่งไปยังอีกที่ว่างหนึ่ง ความรับรู้ของเราก็เกิดการทับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงของแสงและเงา จากเงาที่พาดลึกในตอนเช้าไปยังแดดจ้าในช่วงเที่ยงวันจนถึงแสงสลัวในยามเย็น ไม่เพียงเท่านั้น ยังกล่าวรวมไปถึง ประเภทของ กลิ่น เสียง และวัสดุ จากหิน เหล็ก ไปสู่ผ้าที่มีลักษณะพริ้วไหว ส่งผลให้เรากลับไปการออกแบบที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน สำหรับสตีเวน ฮอลล์ แล้ว สถาปัตยกรรมคือสิ่งที่ต้องเข้าไป “รู้สึก” เข้าไปสัมผัสเข้าไปรับรู้ด้วย ตา หู จมูก กาย ของเราเอง

ดังนั้น องค์ประกอบของสถานที่ตามความคิดของ สตีเวน ฮอลล์ นั้นเกิดจาก 1) การสัมผัสถึงแสง (Sense of Light) โดยเน้นย้ำว่า แสงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการร้อยเรียง วัสดุ รูปทรง และที่ว่าง อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กับเวลา (Time) ในแต่ละวันเวลาอีกด้วย 2) การสัมผัสของการรับรู้ (Sense of Perception) หมายถึงสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เราต้องเข้าไปรู้สึก เมื่อเราเห็นรายละเอียดต่างๆของการก่อรูปของวัสดุเป็นพื้นที่ว่างในงานสถาปัตยกรรม สัมผัสต่างๆ จะชัดเจนขึ้น 3) การสัมผัสถึงสภาพแวดล้อมบริบท (Sense of Surrounding) บริบทโดยรอบภูมิประเทศ-ภูมิทัศน์ เป็นสิ่งที่ ฮอลล์ พยายามจะเน้นย้ำว่าเป็นกรอบสำคัญในการทำงาน สร้างสรรค์งานออกแบบ

องค์ประกอบของความเป็นสถานที่ (Material of Place)

การรับรู้ความเป็นสถานที่ผ่านแนวคิดทางการรับรู้หรือปรากฏการณ์วิทยานั้น คือ การรับรู้ และความทรงจำ ที่เกิดขึ้นจากการมีอยู่ของมนุษย์กับสถานที่ ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทและที่ว่างเสมอ โดยบริบทที่กล่าวถึงนั้น หมายถึงสภาพแวดล้อม ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา มักจะหมายถึง สถานที่ตั้ง พื้นที่ว่าง แสงของพระอาทิตย์ที่เคลื่อนผ่านช่วงเวลาในแต่ละวัน และ ที่ว่าง นั้น ก็หมายรวมถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่หล่อรวมกัน ทั้งการก่อรูปวัสดุตัว วัสดุเองที่โอบล้อมตัวเราจนเกิด วอลลุ่ม (Volume) ของที่ว่าง และโดยสันดานของมนุษย์เรานั้น แท้จริงแล้ว เรารับรู้ที่ว่างหรือมีประสบการณ์เชิงพื้นที่ มาตั้งแต่กำเนิด โดยสัมผัสต่างๆของร่างกาย แต่เราไม่ได้ให้ความหมายหรือคำนึงถึงความเป็น สถานที่ มากมายนัก หากจะกล่าวถึงความหมายของสถานที่ ให้เข้าใจง่ายขึ้น คงต้องถกถึงความหมาย “บ้าน” ในความหมายหรือการรับรู้ของแต่ละบุคคล ผู้วิจัยเชื่อว่า บ้าน ในความหมายของแต่ละบุคคลนั้นย่อมแตกต่างกันไป

จากการทบทวนเอกสารดังที่กล่าวไป บทความชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึง องค์ประกอบของความเป็นสถานที่ (Material of Place) โดยการจำแนกและจัดกลุ่มผ่านแนวคิดทางทฤษฎีของสถานที่และทฤษฎีทางปรากฏการณ์วิทยาที่ว่าด้วยการรับรู้ นอกจากนี้ยังต้องการที่จะตรวจสอบกรอบความคิดดังกล่าวเพื่อนำไปกำหนดเป็นเครื่องมือที่มีความเหมาะสมสำหรับการนำเสนอแนวความคิด การสะท้อนตัวตนของสถานที่ผ่านที่ว่างและวัสดุ โดยยึดเอาความหมายเบื้องต้นของความเป็นสถานที่เป็นหลัก ผู้วิจัยแบ่งวัสดุของสถานที่เป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. กิจกรรม-การใช้งาน (Functional Sense) แม้ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับสถานจะเป็นทฤษฎีที่กำเนิดขึ้นมาไม่นานนัก แต่จากการทบทวนเอกสารแสดงให้เห็นว่า “สถานที่-ที่ว่าง” นั้นเกิดขึ้นจากเกิดจากการที่มนุษย์ผสานตัวเองเข้ากับพื้นที่ที่อยู่อาศัย (lived space) สะท้อนถึงสังคมวัฒนธรรมซึ่งล้วนแตกต่างกันไปตามแต่ละที่ตั้ง Christian Norberg-Schulz กล่าวว่า แม้แต่เป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมี เช่น การกิน การนอน นั้นมัน ก็ย่อมต้องการสถานที่-ที่ว่าง ที่แตกต่างกัน ตามสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม รวมถึง Edward Relph ให้ความสนใจที่ว่างแบบต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์

2. กายภาพของวัสดุ (Physical Material) คือ วัสดุก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ที่มีคุณสมบัติในตัวเอง รวมถึงวิธีการก่อสร้างหรือก่อตัวของวัสดุนั้นๆ ทั้ง Norberg-Schulz, Peter Zumthor และ Steven Holl ต่างก็ให้ความสำคัญกับกายภาพของวัสดุและวิธีการก่อสร้าง Norberg-Schulz ให้ความสำคัญกับวัสดุในฐานะที่เป็น คุณลักษณะหนึ่งในโครงสร้างของความเป็นสถานที่ สอดคล้องกับ Peter Zumthor ที่เขียนถึงความรู้สึกที่ส่งผ่านวัสดุ และเนื้อหาของงานสถาปัตยกรรมว่าเป็น การรวมตัวของวัสดุที่แตกต่างกัน มีคุณสมบัติในตัวเอง และมีเมื่อทำปฏิกิริยากับสิ่งก็จะเกิดเป็นสิ่งที่ใหม่ คุณสมบัติของวัสดุจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีวันสิ้นสุด และสถาปนิกต้องเข้าใจคุณสมบัติของวัสดุแล้วต้องเข้าวิธีการก่อ วิธีการสร้างมันอีกด้วย อีกทั้ง Steven Holl กล่าวถึง โครงสร้างและวัสดุ ว่าเป็นตัวขับเคลื่อนสถาปัตยกรรม

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment) หมายถึง องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตทุกอย่างที่มีอยู่ในธรรมชาติ อันได้แก่ แสงสว่าง กระแสลม กระแสน้ำ อุณหภูมิ ความชื้น ต่างๆ Steven Holl ให้ความสำคัญกับแสงเป็นอย่างมาก เขาให้สัมภาษณ์ในงานประกาศรางวัล The Daylight Award for Architecture 2016 “ที่ว่างถูกลิ้มเลือนหากปราศจากแสง อาคารพูดผ่านความเจียบของการรับรู้ที่เติมแต่งด้วยแสง การกระจายของแสงเป็นส่วนประกอบสำคัญในการสร้างประสบการณ์เชิงพื้นที่ และเป็นส่วนประกอบของประสบการณ์ในเมือง” Peter Zumthor นั้นก็ให้ความสำคัญกับแสงเช่นกัน Zumthor กล่าวถึง แสงที่ตกกระทบบนวัสดุ เงานที่เกิดขึ้น นั้นสร้างความรู้สึกจับใจเขาเป็นอย่างยิ่ง ในงานออกแบบของ Zumthor แสงเป็นองค์ประกอบสำคัญสิ่งหนึ่งเสมอ

4. ภูมิทัศน์ (Landscape) คือ ภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายในทางภูมิศาสตร์ มีทั้งที่เป็นธรรมชาติ จนถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สำหรับความเป็นสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ทั้งหลาย ทั้ง กิจกรรมการใช้งาน ความเชื่อ รูปแบบ หรือลักษณะทางสถาปัตยกรรม สำหรับ Norberg-Schulz, Peter Zumthor และ Steven Holl ต่างก็ยอมรับในทฤษฎี การดำรงอยู่ (Dwelling) ของ Martin Heidegger เห็นตรงกันว่า สถาปัตยกรรม ต้องมีความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ หรือบริบทเสมอ Christian Norberg-Schulz กล่าวถึงประเด็นของการเป็นเพื่อนกับภูมิทัศน์ หมายความว่า เราต้องเข้าใจสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศที่เราอาศัยอยู่ ภูมิทัศน์และบริบทโดยรอบเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบการใช้งานที่ว่าง-สถาปัตยกรรมและวัสดุปิดล้อม อีกทั้งเป็นเงื่อนไขสำคัญเงื่อนไขหนึ่ง ในการเลือกใช้วัสดุและการออกแบบของ Peter Zumthor เสมอ สำหรับ Steven Holl ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ภูมิทัศน์ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเขาใช้เป็นกรอบสำคัญในการสร้างสรรค์งาน การออกแบบใดๆ ต้องคำนึงถึงสถานที่ตั้งเสมอ

วัสดุของสถานที่ทั้ง 4 นี้ เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ไม่สามารถแยกออกมาเป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่งได้ ในการออกแบบจะเห็นได้ชัดเพียงใด นั้นขึ้นอยู่กับสัดส่วนที่ผู้ออกแบบเลือกใช้ในงานนั้น ๆ ในเบื้องต้นนี้ผู้วิจัยพบว่างานออกแบบของ Peter Zumthor สะท้อนคุณลักษณะวัสดุทั้ง 4 ได้อย่างยอดเยี่ยม และเป็นที่ยอมรับในวงการสถาปัตยกรรม บทความฉบับนี้ จึงขอยกตัวอย่าง การเลือกใช้ วัสดุของสถานที่ผ่านงาน The Therme Vals, Bruder Klaus Field Chapel, และ Swiss

Pavillian ที่ออกแบบโดย Peter Zumthor และผลงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย อื่นๆ ที่มีการสะท้อนถึงวัสดุของความเป็นสถานที่ โดยแบ่งตามประเภทอาคาร คือ อาคารที่เป็นโรงแรม, อาคารทางศาสนา และอาคาร Pavillian

กรณีศึกษา : อาคารประเภทโรงแรม

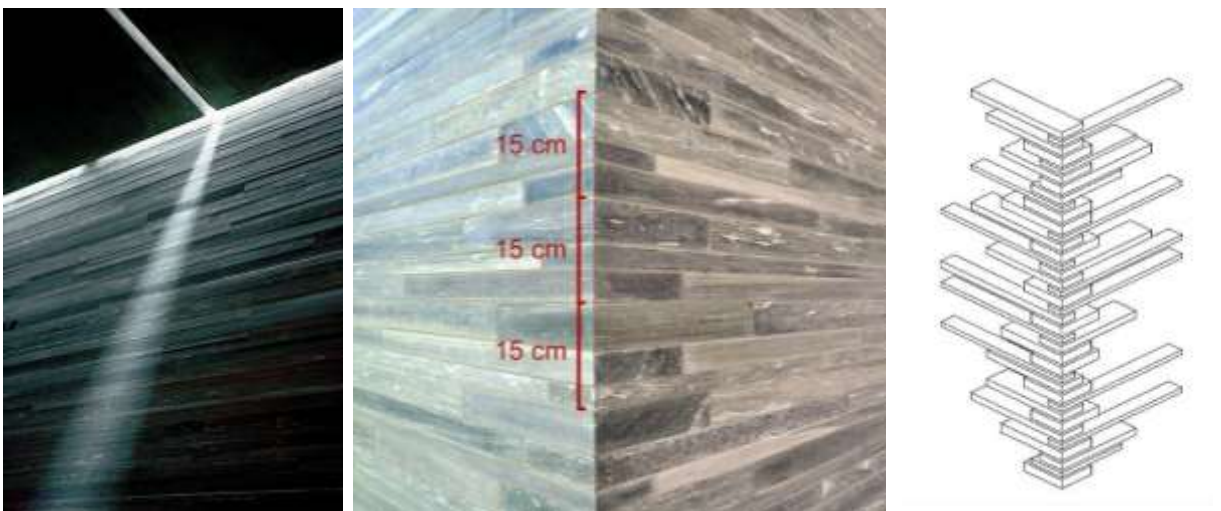
1. The Therme Vals

ภาพที่ 1: แสดงบรรยากาศของ The Therme Vals

ที่มา <https://divisare.com/projects/273885-peter-zumthor-helene-binet-therme-vals>

“The Therme Vals” ออกแบบโดย Peter Zumthor เป็นโรงแรมที่มีสปาเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงการ ตั้งอยู่ในบริบทที่เป็นภูเขา ในการออกแบบนั้น Zumthor ต้องการให้สถาปัตยกรรมมีความกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ แสดงให้เห็นถึงการผสมองค์ประกอบทั้ง 4 ของความเป็นสถานที่ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด ประการแรก “กิจกรรม-การใช้งาน” บรรยากาศที่เป็นสปา เป็นเสมือนการอาบน้ำในถ้ำ ประการที่สอง “กายภาพของวัสดุ” หินที่เป็นองค์ประกอบหลักของอาคาร เป็นหินชนิดเดียวกันกับหินที่ใช้ทำหลังคาของหมู่บ้าน Vals Village ทำเป็นบล็อกคละขนาดด้วยมือ กว้าง 15 เซนติเมตร ซึ่งหินไม่ได้เป็นเพียงฟาซาดที่ห่อหุ้มอาคารแต่เป็น “ภาษาของบรรยากาศ”

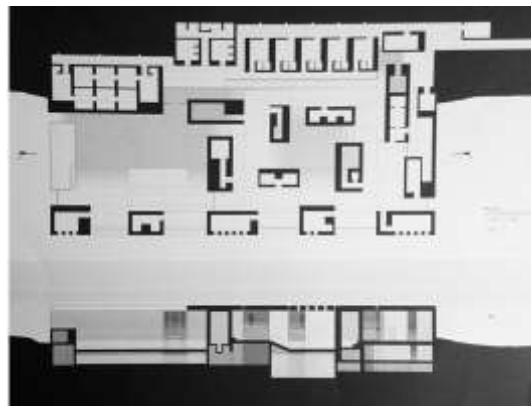
ภาพที่ 2: แสดงรายละเอียดการใช้แสงภายในและรายละเอียดของวัสดุ

ที่มา: https://www.flickr.com/photos/presseportal_ch/4275468041,

<https://i.pinimg.com/originals/77/5a/6e/775a6ee12902da84ff4ce09aa43d5b10.jpg>

ในด้านการออกแบบอาคารแบ่งออกเป็น 15 หน่วยที่แตกต่างกัน หลังคาแต่ละหน่วยไม่เชื่อมกัน เว้นช่องว่าง 8 เซนติเมตร ปิดช่องว่างด้วยกระจก เพื่อให้แสงส่องเข้ามาสร้างบรรยากาศภายในสเปซ องค์ประกอบวัสดุ ที่ทำงานร่วมกับแสง ซึ่งเป็นองค์ประกอบด้าน “สภาพแวดล้อมทางกายภาพ” ซึ่งนับได้ว่าเป็นประการที่สาม ขององค์ประกอบของความเป็นสถานที่ เมื่อทำงานร่วมกับสัมผัสของมนุษย์ ทั้งทางการรับรู้ทางสายตา กลิ่น เสียง สัมผัส ทำให้การรับรู้เมื่ออยู่ในอาคารนั้น จึงมีความรู้สึกเชื่อใจการใช้งานอย่างไม่รู้ตัว

ประการสุดท้าย คือ “ภูมิทัศน์” การออกแบบที่เน้นความกลมกลืนกับบริบทที่ตั้ง อาคารเป็นเสมือนหินที่งอกออกมาจากเนินเขา หลังคาที่เป็นหญ้า (Grass roof) สะท้อนความเป็นทุ่งหญ้าแบบสวิสชันเป็นหนึ่งเดียวกับสถานที่ตั้งนั้น ทำให้งานสถาปัตยกรรมชิ้นนี้มีความพิเศษ โดดเด่นในทุกประการขององค์ประกอบของความเป็นสถานที่

ภาพที่ 3: แสดงบรรยากาศของหลังคาที่มีความต่อเนื่องกับที่ตั้งและผังพื้นที่รูปตัด

ที่มา: <http://www.soak-d.com/posts/2016/5/21/c7u5heolxqvu1g0xy18ww8sv8tmt6t>

<https://www.behance.net/gallery/18747089/Therme-Vals-Analysis>

อีกทั้งอาคารหลังนี้ ถือได้ว่า สะท้อนสภาพแวดล้อมของความรู้สึก(environment of sense) ผ่านองค์ประกอบของธรรมชาติ(ความร้อน,แสง,น้ำ,หินและเสียง)ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเชื่อมโยงถึงความเชื่อในเรื่องของสถานที่ ความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณีการอาบน้ำของชาวโรมัน ที่สะท้อนผ่านอาบน้ำขนาดใหญ่อยู่ภายนอก

2. โรงแรมศาลาอยุธยา

ภาพที่ 4: แสดงบรรยากาศช่องทางเดินระหว่างผนังก่ออิฐในรูปแบบโค้ง

ที่มา <https://www.dezeen.com/2015/02/10/fluted-brick-walls-frame-scalloped-views-boutique-hotel-thailand-onion-sala-ayutthaya/>

โรงแรมศาลาอยุธยา ออกแบบโดยสถาปนิกชาวไทย บริษัท Onion สะท้อนถึงเรื่องราวและเอกลักษณ์ของอยุธยา ทั้งเรื่องโบราณสถานและซากปรักหักพังในประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สถาปนิกได้นำเอาวัสดุท้องถิ่น อิฐดินเผาผลิตอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาใช้ในการสร้างอาคารบริเวณผนังโถงทางเดิน มีลักษณะเป็นส่วนเว้าและเส้นโค้ง ทำให้เวลากลางวันทิศทางการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์จะทำให้ห้องของแสงตกกระทบ เกิดเป็นเงาลูกคลื่นฉาบแนวกำแพงแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา

ภาพที่ 5: แสดงผังพื้น บรรยากาศเมื่ออยู่ระหว่างช่องทางเดิน และรายละเอียดการตกแต่งแบบย้อมุม

ที่มา: https://www.archdaily.com/596175/ayutthaya-hotel-onion-siriyot-chaiamnuay-and-arisara-chaktranon?ad_medium=gallery

องค์ประกอบที่สำคัญของที่สะท้อนความเป็นสถานที่นี้ มีเพียงองค์ประกอบที่เป็น *กายภาพของวัสดุ* “อิฐ” ที่มีรากมาจากประวัติศาสตร์ของอยุธยา ซากปรักหักพังของเมืองเก่าที่หลงเหลืออยู่ เป็นการสร้างประสบการณ์การเชื่อมต่อถึงอดีต กระตุ้นความทรงจำของผู้คนที่รู้ถึงความเป็นมาของสถานที่แห่งนี้ หรือสร้างความทรงจำใหม่ ให้แก่คนใหม่ที่ไม่เคยรู้จักสถานที่แห่งนี้มาก่อน

กรณีศึกษา : อาคารทางศาสนา

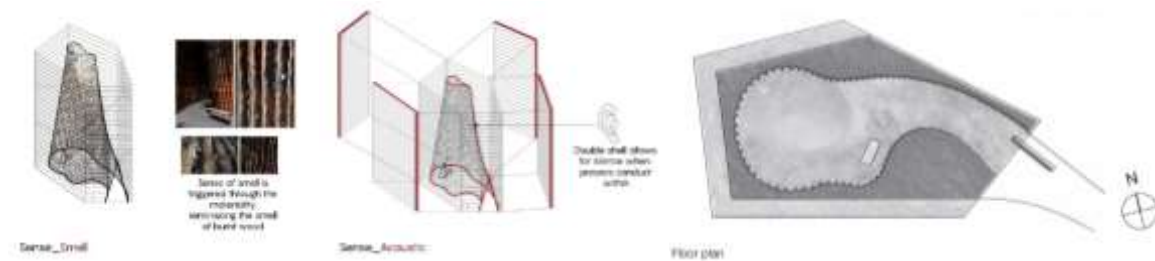
1. Bruder Klaus Field Chapel

ภาพที่ 6: แสดงบรรยากาศภายนอกและภายในโบสถ์ Bruder Klaus Field

ที่มา: <https://divisare.com/projects/349303-peter-zumthor-rasmus-hjortshoj-coast-bruder-klaus-feldkapelle>

Bruder Klaus Field Chapel ออกแบบโดย Peter Zumthor แสดงถึง การเชื่อมต่อความรู้สึกถึงความเป็นชีวิต ได้รับแรงบันดาลใจจากรื่องราวของ Bruder Klaus หมวกที่พุดถึงนิมิตในขณะที่ยังอยู่ในครรภ์ของมารดาและมองดูดาวที่ส่องสว่างทั่วโลก ซุมธอร์ได้แปลงเรื่องราวนี้เป็นภาษาทางสถาปัตยกรรม และออกแบบบรรยากาศ แสงสว่างและพื้นผิวที่เกิดจากการเผาไหม้ของต้นไม้มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ บรรยากาศและอารมณ์ภายในโบสถ์ เปลี่ยนแปลงตามสภาพอากาศและการเคลื่อนที่ของแสง จุดเด่นของอาคารนี้คือการเลือกใช้วัสดุ และวิธีการก่อสร้าง

ภาพที่ 7: แสดงภาพสามมิติและผังพื้น

ที่มา <https://www.domusweb.it/en/architecture/2007/09/19/a-saint-and-an-architect.html>,

https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1022&context=barch_etd

องค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นสถานที่ในงานนี้ ประการแรก คือ **กายภาพของวัสดุ** ที่เกิดคุณสมบัติแฝงที่เกิดจากการเผาไหม้ไม้ และวิธีการก่อสร้าง โดยการก่อสร้างของโบสถ์เกิดจากการนำท่อนไม้จำนวน 112 ต้น มาขัดกันคล้ายกับโครงเต็นท์ จากนั้นจึงเทคอนกรีตผสมและแปะคอนกรีตติดตามโครงสร้างทั้งหมด 24 ชั้น ซึ่งแต่ละชั้นมีความหนาถึง 50 เซนติเมตร และเมื่อคอนกรีตเซตตัว ก็ทำการเผาไม้ภายในโบสถ์ วิธีการนี้เรียกว่า “rammed concrete” ทำให้เกิดลักษณะของพื้นผิวภายในที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัว เมื่อผู้คนเข้าไปในงานสถาปัตยกรรมแล้ว จะสามารถรับรู้ได้ถึงกลิ่นหอมของไม้ที่ไหม้ที่เคลือบอยู่บนผนัง สีดำยังช่วยให้ความมืด ทำให้ผู้ที่เข้าไปรับรู้ถึงความสงบ และอีกประการหนึ่ง คือ **สภาพแวดล้อมทางกายภาพ** การทำงานร่วมกับแสงและอากาศ หลังคาที่เปิดออกสู่ท้องฟ้า จะคอยควบคุมอากาศภายในโบสถ์ และยังสร้างบรรยากาศ และประสบการณ์ที่เฉพาะเจาะจงกับช่วงเวลา สัมพันธ์กับแสงแดด ฤดูกาล สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2. Church of water

ภาพที่ 8: แสดงบรรยากาศใน Church of water ที่นำเอาธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของภายใน

ที่มา: <https://www.pinterest.com/pin/331225747566256615/>

อาคารโบสถ์ Church on the Water ออกแบบโดย Tadao Ando อาคารทางศาสนา รูปฟอร์มสี่เหลี่ยมเรียบง่าย ท่ามกลางป่าเขาที่เขียวสลับกับน้ำ สะท้อนภาพของสัญลักษณ์ความเชื่อได้อย่างทรงอำนาจ หน้าต่างกระจกบานใหญ่ไร้กรอบบานเผยมุมมอง panorama บรรยากาศภายนอกจะแปรเปลี่ยนไปทุกฤดูกาล ภาพสะท้อนบนผิวน้ำ สร้างความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้เป็นอย่างดี เปรียบเสมือนการตั้งภูมิทัศน์ภายนอกมาอยู่ภายใน ความสัมพันธ์ระหว่างแท่นไม้กางเขนกลางน้ำกับประตูโทริอิที่ตั้งอยู่กลางน้ำของญี่ปุ่น สะท้อนถึงการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติตามแบบวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ภาพที่ 9: แสดงการเปรียบเทียบการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาที่ตั้งบนผิวน้ำระหว่างไม้กางเขนกับประตูโทริอิ
ที่มา: <https://www.archdaily.com/915270/when-sunlight-meets-tadao-andos-concrete>

งานชิ้นนี้ อันโดะ เป็นการใช้องค์ประกอบของความเป็นสถานที่ ทั้งในเรื่องของ *กายภาพของวัสดุ, สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และภูมิทัศน์* ผ่านการเลือกใช้ พื้นน้ำ ในการปูพื้นผิวของอาคาร ผิวของน้ำที่สงบนิ่ง สะท้อนทัศนียภาพโดยรอบมาเป็นลวดลาย พื้นกระเบื้องที่ทำจากน้ำผิวน้ำ มีลักษณะพิเศษอย่างยิ่ง ลักษณะการเชื่อมต่อที่ไม่มีวันสิ้นสุดของธรรมชาติ แวดล้อมได้กลายมาเป็นวัสดุหลักของการออกแบบงานสถาปัตยกรรม

กรณีศึกษา : อาคาร Pavillian

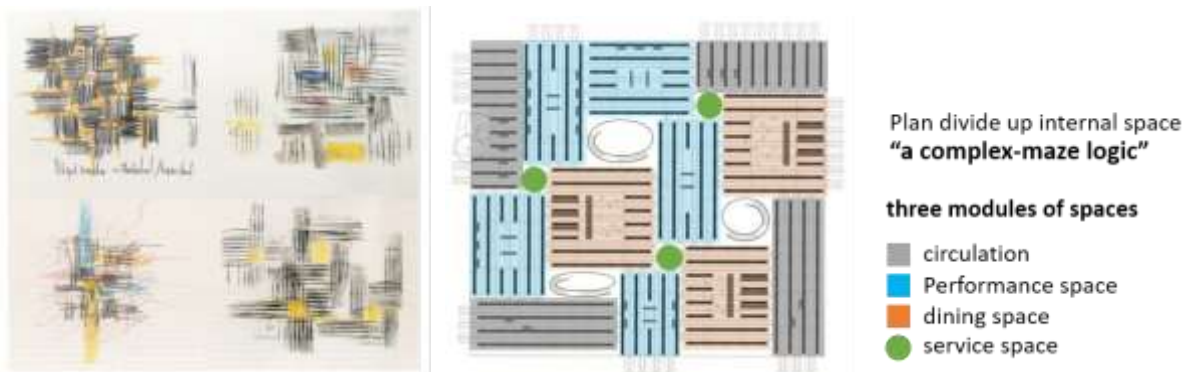
1. Swiss Pavilion

ภาพที่ 10: แสดงบรรยากาศภายในอาคารที่สร้างแสงแบบปานอร์ดิก

ที่มา: <https://divisare.com/projects/349303-peter-zumthor-rasmus-hjortshoj-coast-bruder-klaus-feldkapelle>

Swiss Pavilion ออกแบบโดย Peter Zumthor จัดแสดงที่ Hanover ประเทศเยอรมันนี Zumthor เลือกที่จะสื่อสารความเป็นสวิตเซอร์แลนด์ผ่าน “สภาพแวดล้อม” และ “กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน” สิ่งที่เห็นได้ชัดจากงานชิ้นนี้ ประการแรกเป็นการดึงเอาองค์ประกอบที่เป็น “ภูมิทัศน์” บรรยากาศแบบสวิตเซอร์แลนด์มาตั้งที่เยอรมันนี การจำลองเส้นทางเดินในป่าที่มีต้นไม้เรียงรายอย่างเป็นระเบียบและเส้นทางเดินที่ไม่ชัดเจนอันเนื่องมาจากคุณลักษณะของป่าที่มีความเฉพาะ ทำให้ต้องเดินตามแสงที่สว่างสว่างจากภายนอก Zumthor จึงใช้สภาพแวดล้อมที่กล่าวไปข้างต้นมาใช้ ในการวางผังและการออกแบบ Zumthor วางผังไม้ในงานให้มีลักษณะคล้ายกันกับบรรยากาศทางเดินในป่า และเปิดช่องแสงด้านบนให้แสงส่องลงมาเกิดเป็นลักษณะของทางเดิน

ภาพที่ 11: แสดงรายละเอียดผังพื้น

ที่มา: <https://twitter.com/mariaazkarate/status/978729684740517888/photo/1>

<https://finn-wilkie.tumblr.com/post/166893742141/peter-zumthor-swiss-sound-box-hanover-2000>

การวางผังแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นทางสัญจร ส่วนที่จัดแสดงดนตรีและส่วนที่แสดงวัฒนธรรมด้านอาหาร อันเป็นเอกลักษณ์ของสวิต การลำดับของกิจกรรมและอัตลักษณ์ในพื้นที่ ถูกจัดวางให้ทับซ้อนกันเป็นช่วงๆ ด้วยลักษณะของงานสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเดินไปทิศทางไหนก็จะสัมผัสได้ถึงกลิ่นของอาหาร เสียงของดนตรี ค่อยๆ เพลิดเพลินกับงานสถาปัตยกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เข้าใช้งานค่อยๆ ซึมซับความเป็นสวิตเซอร์แลนด์เข้าไปทีละเล็กละน้อย

ภาพที่ 12: แสดงรายละเอียดการก่อสร้าง การเรียงไม้

ที่มา: <https://rolandhalbe.eu/portfolio/swiss-pavilion-by-zumthor/>

องค์ประกอบของความเป็นสถานที่อีกประการหนึ่ง ที่ ชุมทอร์เลือกใช้งานชิ้นนี้ คือ *กายภาพของวัสดุ* ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างนั้น เป็นไม้ที่มีมาจากสวีตเซอร์แลนด์ ส่วนเทคนิคการก่อสร้างนั้นได้แสดงความเคารพต่อวัฒนธรรมของชาวสวีต การวางไม้สลับกัน เป็นการหยิบยืมภาษาของการแปรสัณฐานของกองไม้ที่พบได้ทั่วไปในสวีตเซอร์แลนด์ และไม่มีการใช้ฉนวนหรือกาวใดๆ แต่เป็นการถ่วงน้ำหนักจากไม้ด้านบนสู่ด้านล่างโดยการกดของสปริง อีกทั้งยังผสมผสานร่วมกับวัฒนธรรม เป็นการสร้างประสบการณ์การรับรู้ภายในอาคาร จากการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปลี่ยนเป็นความรู้สึก ทำให้สถาปัตยกรรมนี้สามารถสื่อถึงตัวตนและเรื่องราวของอาคารได้ด้วยตนเอง

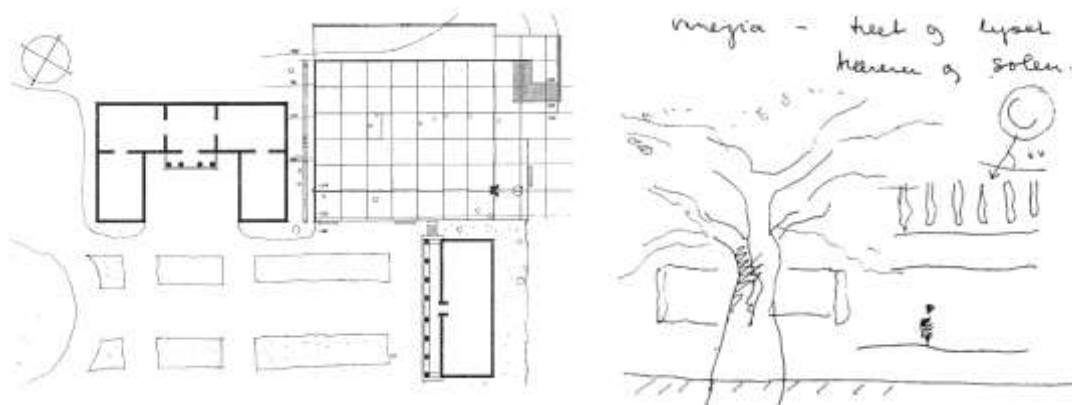
2. Nordic Pavilion

ภาพที่ 13: แสดงบรรยากาศภายนอก-ภายใน พาวิลเลียน

ที่มา: <https://archeyes.com/norwegian-pavilion-in-brussels-world-exhibition-sverre-fehn/>

Nordic Pavilion ออกแบบโดย Sverre Fehn ที่จะต้องนำเสนอความเป็นประเทศสวีเดน ฟินแลนด์ และนอร์เวย์ เป็นงานที่พยายามจำลองบรรยากาศของสถานที่อีกสถานที่หนึ่ง ศาลาทรงรูปทรงเรียบง่ายในงาน Venice Biennale ปี 1962 เป็นการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบของสถานที่ที่เป็น *ภูมิทัศน์* บรรยากาศของนอร์ดิก ผ่านการตีความใหม่ของ เฟห์น ที่มุ่งเน้นการนำเสนอแสงนอร์ดิกที่มีลักษณะเฉพาะใน "สภาพแวดล้อมเวนิส" เฟห์นตัดสินใจที่จะปล่อยให้เกิดพื้นที่ว่างที่จำนวนมาก ผนังด้านนอกสองด้านทำด้วยกระจก หลังคาประกอบด้วยคานคอนกรีตขนาด 1 เมตรจำนวน 2 ชุดซึ่งวางขัดกันเป็นมุมฉาก องค์ประกอบโครงสร้างแต่ละชั้นนั้นมีความลึก 64 เซนติเมตร คอนกรีตมีความบางเบาทำจากปูนซีเมนต์ขาว ทรายขาวและหินอ่อนบด แผ่นพลาสติกใสด้านบนช่วยลดแสงที่เข้าสู่ภายในอาคาร

ภาพที่ 14: แสดงรายละเอียดผังพื้น และแนวคิดในการออกแบบ

ที่มา: <https://archeyes.com/norwegian-pavilion-in-brussels-world-exhibition-sverre-fehn/>

ในการออกแบบเพื่อให้ได้เอฟเฟกต์ “แสงนอร์ดิก” ในศาลานี้ เฟวางคานคอนกรีตสองชั้นที่ออกแบบมาอย่างแม่นยำ เพื่อสร้างชุดเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแสงแบบเมดิเตอร์เรเนียน อันอบอุ่นให้กลายเป็นความรู้สึกที่กลมกลืนกัน แสงที่กระจายสม่ำเสมอ ไม่มีเงาภายใน เปรียบเสมือน โลกที่ไร้เงา Norberg-Shulz กล่าวถึงงานนี้ว่า เฟห์น ต้องการอะไรที่มากกว่าการสร้างหลังคาที่ปกป้องสภาพแวดล้อมและกิจกรรม เพราะความตั้งใจแรกของงานออกแบบนี้ คือ แกลเลอรีแห่งแสง

5. การอภิปรายผล

ในความเห็นของผู้วิจัย การค้นหาคำประกอบหรือวัสดุของความเป็นสถานที่นั้น มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในแง่ของการถอดความองค์ประกอบอื่นที่แฝงอยู่ทฤษฎีของความเป็นสถานที่และทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา เมื่อธรรมชาติของความเป็นสถานที่มีลักษณะเป็นองค์รวมของสิ่งที่หลากหลาย มีลักษณะของความสัมพันธ์วิถีชีวิต ความเชื่อ คติตำนานต่างๆ อันเนื่องมาจากภาวะที่ถูกปกคลุมไปด้วยภูมิทัศน์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะ การที่จะทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม ณ สภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน ซึ่งเราไม่สามารถย้อนกลับไปสร้างบริบทโดยรอบให้เป็นดังอดีตได้ แต่จะสะท้อนความเป็นสถานที่ที่ออกมาได้อย่างไรนั้น สามารถทำได้หลากหลายวิธี ตามเงื่อนไขของสถานที่หรือความต้องการของแต่ละประเภทอาคาร ดังตัวอย่างที่ยกมานั้น

- งานออกแบบประเภทโรงแรม Terma Vals และ Sala Ayutthaya ที่นำเสนอความเป็นสถานที่ผ่านวัสดุผสมผสานกับบรรยากาศของสภาพแวดล้อม วิจัยเห็นว่า เนื่องมาจากงานประเภทโรงแรมต้องการสร้างความประทับใจแรกให้แก่ผู้ใช้งาน จึงต้องการสัมผัสที่จับต้องและเข้าถึงได้ง่าย การเลือกใช้คุณสมบัติทางกายภาพของวัสดุ นั้นเป็นสัมผัสแรกที่ผู้เข้ามาใช้งานสามารถรับรู้ได้โดยง่าย และประสาทสัมผัสทางสายตา (การมองเห็น) มีสัดส่วนมากถึง 90% ของการรับรู้ทั้งหมด อีกทั้งพื้นผิว, สี ของวัสดุ สามารถกระตุ้นให้เกิดการรับรู้อื่นๆ ได้
- งานออกแบบประเภทงานทางศาสนา จากตัวอย่าง Bruder Klaus Field Chapel และ Church of water สังเกตได้ว่า งานประเภทอาคารทางศาสนานั้น เน้นการออกแบบที่นำเอา สภาพแวดล้อมกายภาพ เป็นแกนหลักในการออกแบบ ทั้งนี้เป็นเพราะธรรมชาติ สื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่ไม่สามารถจับต้องแต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ดังนั้น งานประเภทนี้จึงมักจะใช้องค์ประกอบของ “แสง” เป็นแกนสำคัญในการออกแบบ ไม่ว่าจะเป็สถานที่ทางศาสนาของศาสนาใดก็ตาม
- งานออกแบบประเภท Pavilian สิ่งที่ยากที่สุดสำหรับงานออกแบบอาคารประเภทนี้ คือ การตีความของผู้ออกแบบ แต่ตัวอย่างที่ยกมานั้น สะท้อน การสร้างเงื่อนไข ของผู้ออกแบบ ทั้ง Swiss Pavilion และ Nordic Pavilion ที่พยายามนำเสนอ ภูมิทัศน์ บรรยากาศของสถานที่ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง เป็นคุณสมบัติที่ไม่สามารถลดทอนลงได้ ไปตั้งบนสถานที่อื่นที่มีลักษณะต่างออกไป เงื่อนไขในด้านภูมิทัศน์นี้ ชวนให้นึกถึงงาน Expo ต่างๆ ระดับนานาชาติ ที่หลายประเทศ พยายามนึกว่า “เราจะสะท้อนตัวตนของประเทศเราอย่างไรต่อสาธารณชนประเทศ” การนำเสนอผ่านภูมิทัศน์คงเป็นทางเลือกหนึ่งในการออกแบบ

ดังนั้น วัสดุของความเป็นสถานที่ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาหรือผู้ออกแบบจำเป็นต้องเข้าใจ และนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ให้เกิดประสิทธิภาพ และทรงพลังที่สุดในการสร้างประสบการณ์ ความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ เพื่อที่จะสะท้อนอัตลักษณ์คุณค่า ของสถานที่นั้นๆ อย่างแท้จริง และเพื่อให้ ตัวตน ของเรายังดำรงอยู่ ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา

บรรณานุกรม

- ต้นข้าว ปาณินท์. (2553). **คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- อติศร ศรีเสาวนันท, วีระ อินพันทัง. (2559). “แนวความคิดเรื่องสถานที่ และปรากฏการณ์วิทยากับการศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 15 (ฉบับที่ 1): 1-20
- Norberg-Schulz, C. (1980). **Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture**. London: Academy Editions.
- Pallasmaa, J. (2005). **The Eye of the Skin: Architecture and Senses**. Great Britain: Wiley-Academy.
- Pallasmaa, J. (2009). **The Thinking Hand**. Great Britain: Wiley-Academy.
- Radford, A. (2014). **The elements of modern architecture: understanding contemporary buildings / Antony Radford, Selen Morkoc and Amit Srivastava**. New York: Thames & Hudson.
- Relph, E. (1976). **Place and Placelessness**. London: Pion.
- Steele, F. (1981). **The sense of place**. Boston: CBI Publishing Company.
- Steven, H. (1991). **Anchoring**. New York: Princeton Architectural Press.
- Steven, H. (1996). **Intertwining**. New York: Princeton Architectural Press.
- Tuan, Y. (2001). **Space and Place: The Perspective of Experience**. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Zumthor, P. (2006). **Atmospheres: Architectural environments, surrounding objects**. Basel: Birkhäuser.
- Zumthor, P. (2017). **Thinking Architecture**. Basel: Birkhäuser.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- Archdaily. AD Classics: Nordic Pavilion in Venice by Sverre Fehn. Retrieved April 20, 2020, from <https://www.archdaily.com/784536/ad-classics-nordic-pavilion-in-venice-sverre-fehn>
- Archdaily. Bruder Klaus Field Chapel by Peter Zumthor. Retrieved April 20, 2020, <http://www.archdaily.com/106352/>
- Archdaily. Sala Ayutthaya by Onion. Retrieved April 20, 2020, from https://www.archdaily.com/596175/ayutthaya-hotel-onion-siriyot-chaiamnuy-and-arisara-chaktranon?ad_medium=gallery
- Archdaily. The Therme Vals by Peter Zumthor. Retrieved April 20, 2020, from <http://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals>
- Cross, Jennifer. (2001). What is Sense of Place?. Retrieved April 20, 2020, from https://www.researchgate.net/publication/282980896_What_is_Sense_of_Place
- Swiss Sound Pavilion. Retrieved April 28, 2020, from <https://en.wikiarquitectura.com/building/swiss-sound-pavilion/>